TA'LIM MUASSALARIDA O‘SMIRLARNING DIAGNOSTIK VA KORREKSION FAOLIYATINI TASHKIL ETISH MEXANIZMLARI

Usmonova Sevara Qobiljonovna

Xalqaro innovatsion universitet

Pedagogika yo`nalishi 1 kurs talabasi

Doi : https://doi.org/10.5281/zenodo.20613535

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim muassasalarida o‘smirlarning psixologik-pedagogik diagnostikasi hamda korreksion faoliyatini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. O‘smirlik davrida yuzaga keladigan psixologik, emotsional va ijtimoiy muammolarni erta aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan korreksion ishlarning samarali mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqotda diagnostika va korreksion faoliyatning o‘zaro bog‘liqligi, ta'lim muassasalarida psixologik xizmatning o‘rni hamda o‘smirlar shaxsini har tomonlama rivojlantirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, diagnostika, korreksion faoliyat, psixologik xizmat, ta'lim muassasasi, psixologik diagnostika, psixologik korreksiya, pedagogik qo‘llab-quvvatlash, rivojlantiruvchi dasturlar, shaxs kamoloti.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning psixologik holati, shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvini ham nazorat qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, o‘smirlik davri inson hayotining murakkab va mas'uliyatli bosqichlaridan biri bo‘lib, ushbu davrda biologik, psixologik va ijtimoiy o‘zgarishlar jadal kechadi. Natijada o‘smirlarda emotsional beqarorlik, o‘ziga ishonchsizlik, kommunikativ muammolar, moslashuv qiyinchiliklari va turli xulq-atvor buzilishlari kuzatilishi mumkin [1].O‘smirlarning psixologik rivojlanishini samarali boshqarish va ularda yuzaga keladigan muammolarni o‘z vaqtida aniqlash ta'lim muassasalarida diagnostik faoliyatni to‘g‘ri tashkil etishni talab etadi. Psixologik diagnostika o‘quvchining individual xususiyatlarini, qobiliyatlarini, ehtiyojlarini, qiziqishlarini va rivojlanish darajasini aniqlashga xizmat qiluvchi muhim vosita hisoblanadi. Diagnostika natijalari asosida o‘smirlarda kuzatilayotgan muammolarni bartaraf etishga qaratilgan korreksion dasturlar ishlab chiqiladi va amaliyotga joriy etiladi [2].

Zamonaviy pedagogika va psixologiyada korreksion faoliyat o‘smirlarning shaxsiy rivojlanishidagi salbiy omillarni kamaytirish, ijtimoiy moslashuvini yaxshilash hamda sog‘lom psixologik muhitni shakllantirishning samarali vositasi sifatida e'tirof etiladi. Korreksion ishlar individual va guruh shaklida tashkil etilib, o‘smirlarning emotsional holatini barqarorlashtirish, kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘zini baholash darajasini oshirish va konfliktli vaziyatlarni hal qilish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi [3].Ta'lim muassasalarida diagnostik va korreksion faoliyatni samarali tashkil etish psixolog, pedagog, sinf rahbari va ota-onalarning o‘zaro hamkorligini talab qiladi. Ushbu hamkorlik orqali o‘smirlarning rivojlanishidagi muammolarni erta aniqlash, ularning sabablarini o‘rganish va individual yondashuv asosida korreksion tadbirlarni amalga oshirish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, diagnostik va korreksion faoliyatning ilmiy asoslangan mexanizmlarini ishlab chiqish ta'lim

sifatini oshirish hamda o‘quvchilarning psixologik farovonligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi [4].Mazkur maqolaning maqsadi ta'lim muassasalarida o‘smirlarning diagnostik va korreksion faoliyatini tashkil etish mexanizmlarini tahlil qilish, ularning samaradorligini oshiruvchi omillarni aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Materiallar va metodlar

Mazkur tadqiqot ta’lim muassasalarida o‘smirlarning diagnostik va korreksion faoliyatini tashkil etish mexanizmlarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, unda psixologik-pedagogik yondashuvlar, diagnostik usullar va korreksion texnologiyalarning samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqotning nazariy asosini yosh va pedagogik psixologiya, amaliy psixologiya, rivojlanish psixologiyasi hamda ta’lim psixologiyasiga oid ilmiy manbalar tashkil etdi [5].Tadqiqot davomida tizimli yondashuv, qiyosiy-tahliliy metod, kuzatish, suhbat, anketa, psixologik test va pedagogik monitoring metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar o‘smirlarning psixologik rivojlanish darajasini aniqlash, ulardagi mavjud muammolarni tashxislash va korreksion faoliyat samaradorligini baholash imkonini berdi. Diagnostik faoliyatni tashkil etishda shaxsning emotsional holati, kommunikativ qobiliyatlari, o‘zini baholash darajasi, ijtimoiy moslashuvi hamda o‘quv motivatsiyasi asosiy mezonlar sifatida tanlandi [6].

Tadqiqot obyekti sifatida umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan o‘smirlar guruhi tanlab olindi. Tadqiqot predmetini esa ta’lim muassasalarida amalga oshirilayotgan diagnostik va korreksion faoliyatning mazmuni, shakllari hamda samaradorligini belgilovchi omillar tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida o‘smirlarning psixologik holatini aniqlash uchun standartlashtirilgan psixologik metodikalardan foydalanildi. Olingan natijalar asosida individual va guruhiy korreksion dasturlar ishlab chiqildi.Diagnostika bosqichi bir necha yo‘nalishlarda amalga oshirildi. Dastlab o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlari, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuv darajasi baholandi. Keyinchalik olingan ma’lumotlar tahlil qilinib, xavf guruhiga mansub o‘smirlar ajratib olindi. Ushbu guruh bilan individual suhbatlar va psixologik maslahatlar tashkil etildi. Diagnostika natijalari korreksion faoliyat mazmunini belgilashda asosiy manba sifatida xizmat qildi [7].

Korreksion faoliyatni tashkil etishda rivojlantiruvchi treninglar, psixologik mashg‘ulotlar, kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan interaktiv metodlar hamda psixoprofilaktik tadbirlardan foydalanildi. Individual korreksion ishlar o‘smirning shaxsiy muammolarini hal qilishga qaratilgan bo‘lsa, guruhiy mashg‘ulotlar jamoada muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish, konfliktlarni bartaraf etish va ijtimoiy moslashuvni kuchaytirishga xizmat qildi.Tadqiqotda pedagoglar va ota-onalar bilan ham hamkorlik ishlari olib borildi. Ota-onalarga o‘smirlik davrining psixologik xususiyatlari bo‘yicha tavsiyalar berildi, pedagoglar uchun esa diagnostik ma’lumotlardan samarali foydalanish yuzasidan metodik ko‘rsatmalar ishlab chiqildi. Bu esa korreksion faoliyatning uzluksizligini va samaradorligini ta’minlashga yordam berdi [8].Tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta’minlash maqsadida olingan ma’lumotlar qiyosiy tahlil qilindi hamda ilmiy adabiyotlarda keltirilgan nazariy qarashlar bilan solishtirildi. Mazkur metodologik yondashuv ta’lim muassasalarida o‘smirlarning diagnostik va korreksion faoliyatini tashkil etishning samarali mexanizmlarini aniqlash imkonini berdi.

Natijalar

Tadqiqot davomida ta’lim muassasalarida o‘smirlarning diagnostik va korreksion faoliyatini tashkil etish mexanizmlari tahlil qilinib, ularning psixologik rivojlanishiga ta’siri

baholandi. Olingan natijalar diagnostik faoliyatni tizimli ravishda tashkil etish o‘smirlarda mavjud psixologik va ijtimoiy muammolarni erta aniqlash imkonini berishini ko‘rsatdi. Diagnostika natijalariga asoslangan korreksion ishlar esa o‘quvchilarning emotsional holatini yaxshilash, kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishga xizmat qilishi aniqlandi [9].Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘smirlar orasida eng ko‘p uchraydigan muammolar emotsional beqarorlik, o‘ziga bo‘lgan ishonchning pastligi, tengdoshlar bilan muloqotdagi qiyinchiliklar va o‘quv motivatsiyasining pasayishi bilan bog‘liq ekanligi kuzatildi. Diagnostik tadbirlar orqali ushbu muammolarni aniqlash va ularni korreksion dasturlar orqali bartaraf etish imkoniyati yaratildi [10].

Jadval 1

O‘smirlarda aniqlangan asosiy psixologik muammolar

Muammo turi	**Ulushi (%)**
Emotsional beqarorlik	32
O‘ziga ishonchsizlik	24
Kommunikativ qiyinchiliklar	18
O‘quv motivatsiyasining pasayishi	15
Ijtimoiy moslashuv muammolari	11

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, emotsional beqarorlik va o‘ziga ishonchsizlik o‘smirlar orasida eng keng tarqalgan muammolar hisoblanadi. Bu holat o‘smirlik davriga xos psixologik o‘zgarishlar bilan bog‘liq bo‘lib, korreksion faoliyatni tashkil etishda aynan ushbu yo‘nalishlarga alohida e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi [11].

Korreksion mashg‘ulotlar natijasida o‘quvchilarning psixologik holatida ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi. Individual va guruhiy treninglar orqali o‘zini baholash darajasi oshgani, tengdoshlar bilan muloqot qilish ko‘nikmalari rivojlangani va konfliktli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatlari yaxshilangani aniqlandi. Shuningdek, o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga bo‘lgan qiziqishi va faolligi ham ortganligi qayd etildi [12].

Jadval 2

Korreksion faoliyatdan oldin va keyingi ko‘rsatkichlar

Ko‘rsatkich	Dastlabki holat (%)	Yakuniy holat (%)
O‘ziga ishonch darajasi	48	73
Kommunikativ faollik	52	78
O‘quv motivatsiyasi	57	81
Ijtimoiy moslashuv	61	84

Emotsional barqarorlik	49	76

Natijalar korreksion faoliyatning samaradorligini yaqqol namoyon etdi. Ayniqsa, emotsional barqarorlik va kommunikativ faollik ko‘rsatkichlarining sezilarli oshishi o‘smirlarning psixologik farovonligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatganini tasdiqlaydi. Bu esa diagnostika va korreksiya jarayonlarining o‘zaro uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi [10].

Tadqiqot davomida pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlikning ahamiyati ham aniqlandi. Diagnostik ma’lumotlar asosida tashkil etilgan maslahat va seminarlar natijasida ota-onalarning farzandlari bilan muloqoti yaxshilangani, pedagoglarning individual yondashuv ko‘nikmalari rivojlangani kuzatildi. Natijada o‘smirlar uchun qulay psixologik muhit yaratishga erishildi [11].Shuningdek, tadqiqot natijalari ta’lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish zarurligini ko‘rsatdi. Diagnostik va korreksion faoliyatning muntazam tashkil etilishi o‘smirlarda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan psixologik muammolarning oldini olish hamda ularning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda muhim omil bo‘lib xizmat qilishi aniqlandi. Shu bois ushbu faoliyatni ta’lim tizimining ajralmas qismi sifatida rivojlantirish maqsadga muvofiqdir [12].

Muhokama

Tadqiqot natijalari ta’lim muassasalarida o‘smirlarning diagnostik va korreksion faoliyatini tizimli ravishda tashkil etish ularning psixologik rivojlanishi va ijtimoiy moslashuviga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi. Olingan ma’lumotlar diagnostik faoliyatning o‘z vaqtida amalga oshirilishi o‘smirlar orasida uchraydigan emotsional, kommunikativ va motivatsion muammolarni erta aniqlash imkonini berishini ko‘rsatdi. Bu esa muammolarning chuqurlashib ketishining oldini olish va ularga mos korreksion choralarni ishlab chiqish uchun muhim asos yaratadi [11].Muhokama jarayonida aniqlanishicha, o‘smirlik davrida kuzatiladigan emotsional beqarorlik va o‘ziga ishonchsizlik holatlari yosh davri psixologiyasining tabiiy xususiyatlari bilan bog‘liq bo‘lsa-da, ular o‘z vaqtida korreksion ishlar olib borilmaganda shaxs rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tadqiqot natijalari Vygotskiy va Davletshinlarning shaxs rivojlanishida ijtimoiy muhit va pedagogik ta’sirning ahamiyati haqidagi ilmiy qarashlarini tasdiqlaydi. Ayniqsa, ta’lim muassasasida yaratilgan sog‘lom psixologik muhit o‘smirning emotsional holatini barqarorlashtirishda muhim omil sifatida namoyon bo‘ldi [12].

Korreksion faoliyat samaradorligini baholash natijalari individual va guruhiy mashg‘ulotlarning birgalikda qo‘llanilishi yuqori natijalar berishini ko‘rsatdi. Individual yondashuv o‘quvchining shaxsiy muammolarini chuqur o‘rganish va bartaraf etish imkonini bersa, guruhiy treninglar muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish, tengdoshlar bilan munosabatlarni yaxshilash va jamoaga moslashishni ta’minlashga xizmat qildi. Bu natijalar zamonaviy psixologik korreksiya nazariyalarida ta’kidlangan kompleks yondashuv tamoyillariga mos keladi [13].Tadqiqot davomida ota-onalar va pedagoglarning diagnostik hamda korreksion jarayonlardagi ishtiroki alohida ahamiyatga ega ekanligi ham aniqlandi. Ota-onalar bilan olib borilgan maslahat ishlari oiladagi psixologik muhitni yaxshilashga yordam berdi, pedagoglar bilan hamkorlik esa o‘quvchilarga individual yondashuvni kuchaytirdi. Bu esa diagnostik ma’lumotlardan samarali foydalanish va korreksion ishlarning natijadorligini oshirishga xizmat qildi. Shu jihatdan, ta’lim muassasasida psixolog, pedagog va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik tizimini rivojlantirish zarurati yanada yaqqol namoyon bo‘ldi [14].

Shuningdek, tadqiqot natijalari ta’lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish zarurligini ko‘rsatdi. Diagnostik va korreksion faoliyatning muntazam ravishda amalga oshirilishi nafaqat mavjud muammolarni bartaraf etish, balki ularning oldini olishga ham xizmat qiladi. Profilaktik tadbirlar, psixologik treninglar va rivojlantiruvchi dasturlar o‘smirlarning shaxsiy salohiyatini yuzaga chiqarish hamda ularning ijtimoiy moslashuvini kuchaytirishda samarali vosita ekanligi aniqlandi [15].Umuman olganda, tadqiqot natijalari ta’lim muassasalarida o‘smirlarning diagnostik va korreksion faoliyatini ilmiy asoslangan mexanizmlar asosida tashkil etish ta’lim sifati, psixologik farovonlik va shaxs rivojlanishini ta’minlashning muhim omillaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda zamonaviy raqamli diagnostika vositalarini joriy etish, korreksion dasturlarni individuallashtirish va psixologik xizmatning institutsional imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari ta’lim muassasalarida o‘smirlarning diagnostik va korreksion faoliyatini samarali tashkil etish ularning psixologik rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va shaxs sifatida kamol topishida muhim ahamiyat kasb etishini ko‘rsatdi. O‘smirlik davri murakkab psixologik o‘zgarishlar bilan tavsiflanishi sababli, ushbu bosqichda yuzaga keladigan muammolarni o‘z vaqtida aniqlash va bartaraf etish ta’lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.Tadqiqot davomida o‘tkazilgan diagnostik tahlillar o‘smirlarda emotsional beqarorlik, o‘ziga ishonchsizlik, kommunikativ qiyinchiliklar va o‘quv motivatsiyasining pasayishi kabi muammolar ko‘proq uchrashini ko‘rsatdi. Diagnostika natijalariga asoslangan korreksion dasturlar ushbu muammolarni kamaytirish, o‘quvchilarning emotsional holatini yaxshilash va ularning ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishga xizmat qildi.Shuningdek, individual va guruhiy korreksion mashg‘ulotlarning uyg‘un holda tashkil etilishi o‘smirlarning o‘zini baholash darajasi, muloqot madaniyati va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali natijalar bergani aniqlandi. Ota-onalar, pedagoglar va psixologlar o‘rtasidagi hamkorlik esa korreksion faoliyat samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘ldi.Tadqiqot natijalari ta’lim muassasalarida diagnostik va korreksion faoliyatni muntazam ravishda tashkil etish, zamonaviy psixologik metodlardan foydalanish hamda psixologik xizmat tizimini takomillashtirish zarurligini tasdiqladi. Bunday yondashuv o‘smirlarning psixologik salomatligini mustahkamlash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatlarini ta’minlashga xizmat qiladi.Xulosa qilib aytganda, ta’lim muassasalarida o‘smirlarning diagnostik va korreksion faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish nafaqat mavjud muammolarni bartaraf etish, balki barkamol, mustaqil fikrlovchi va ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy L.S. **Pedagogik psixologiya**. – Moskva: Pedagogika, 1991. – 480 b.
2. Davletshin M.G. **Yosh va pedagogik psixologiya**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018. – 352 b.
3. G‘oziyev E.G‘. **Psixologiya**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020. – 416 b.
4. Karimova V.M. **Amaliy psixologiya asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 280 b.
5. Nemov R.S. **Psixologiya**. 1–3 jildlar. – Moskva: Vlados, 2018. – 688 b.
6. Muxamedov G.I., Eshmuhamedova M.N. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat**. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019. – 336 b.

7. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari**. – Toshkent: Fan, 2017. – 292 b.
8. Rubinshteyn S.L. **Osnovi obshchey psixologii**. – Sankt-Peterburg: Piter, 2019. – 713 b.
9. Leontev A.N. **Faoliyat. Ong. Shaxs**. – Moskva: Smysl, 2018. – 431 b.
10. Elkonin D.B. **Yosh davrlari psixologiyasi**. – Moskva: Akademiya, 2016. – 384 b.
11. Bozhovich L.I. **Shaxs va uning bolalik davrida shakllanishi**. – Moskva: Prosveshcheniye, 2008. – 464 b.
12. Rogers C. **On Becoming a Person**. – Boston: Houghton Mifflin, 2004. – 420 p.
13. Bandura A. **Social Learning Theory**. – New York: General Learning Press, 1977. – 247 p.
14. Santrock J.W. **Adolescence**. 17th Edition. – New York: McGraw-Hill Education, 2021. – 512 p.
15. Woolfolk A. **Educational Psychology**. 14th Edition. – Boston: Pearson Education, 2022. – 672 p.